

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Як сформувати національно-культурну ідентичність у сучасних підлітків

**Катерина
ЖУРБА**, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник, лабораторії морального та етичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

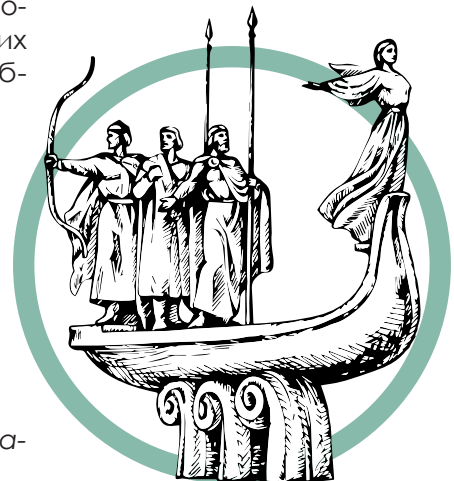
Формування національно-культурної ідентичності є важливою умовою існування України як суверенної й незалежної держави, здатної відстоювати свою територіальну цілісність, національні інтереси та інтегруватися до Європи. Непересічне значення у формуванні національно-культурної ідентичності в молодших підлітків є усвідомлення ними себе українцями, частиною великого народу, причетними до української культури, нащадками давньої історії, носіями української мови, що виявляється в любові до України, відчутті захищеності й значущості для життя країни, причетності до її долі, розумінні обов'язку й відповідальності, правдивості, почутті власної гідності.

Роль національно-культурної ідентичності

Аналіз сучасного стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків засвідчив, що сьогодні ця проблема є надзвичайно важливою.

Зважаючи на це, систему сучасного виховання має бути спрямовано на формування моральних цінностей і відповідних якостей підростаючої особистості. Тому одним із завдань виховної роботи є з'ясування ролі національно-культурної ідентичності в моральному становленні та розвитку особистості. Задля цього нами було здійснено:

- анкетування й опитування вчителів (додаток 1 на с. 74);
- анкетування опитування батьків (додаток 2 на с. 75—76);
- анкетування, опитування, спостереження за дітьми (додаток 3 на с. 77—79).

Критерії оцінювання

Оцінюючи результати освітньо-виховної діяльності молодших підлітків, варто брати за основу пріоритетну спрямованість взаємодії батьків і школи на формування національно-культурної ідентичності в дітей, що містить:

Когнітивний критерій. Визначає усвідомлення ролі України й українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї належності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повагу до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віру в майбутнє України.

Емоційно-ціннісний критерій. Визначає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії та культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повагу до людей, які мешкають і працюють в Україні, ідентифікацію себе з українським народом та роботу над собою, бажання долучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму в молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Діяльнісний критерій. Визначає поведінку індивіда та дієву любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що мешкають в Україні, та визнання їх заслуги в розбудові України, прояви готовності відстоювати інтереси України та протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної культури, сепаратистським настроям, активну участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, відстоювання своїх прав, свідому громадянську позицію.

Семінари-практикуми

Доцільними, на наш погляд, є проведення семінарів-практикумів для ознайомлення педагогів із теоретичними працями з питань формування національно-культурної ідентичності.

Орієнтовна тематика:

- Національно-культурна ідентичність: проблеми та виклики сьогодення.
- Роль учителя у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків.
- Вікова специфіка формування національно-культурної ідентичності підлітків.
- Специфіка формування національно-культурної ідентичності дітей підліткового віку в умовах сім'ї.
- Українська мова в спілкуванні сучасних тінейджерів.
- Методика роботи з молодшими підлітками в позаурочній діяльності.
- Обговорення проблемних ситуацій і моральних дилем із формування національно-культурної ідентичності на виховних годинах у 5—6-х класах.
- Залучення учнів 5—6-х класів до учнівського самоврядування. Основи дитячого парламентаризму.
- Залучення батьків до формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків у школі.

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Шановні педагоги, просимо взяти участь у нашому опитуванні з проблеми формування національно-культурної ідентичності в підлітків. Ваша думка, ваш досвід є важливими для нас. Дякуємо за співпрацю.

- 1.1. Якими педагогічними і моральними принципами ви керуєтесь у вихованні дітей?
- 1.2. У чому полягає сутність формування національно-культурної ідентичності в сучасних умовах?
- 1.3. На формування яких цінностей має бути спрямовано роботу вчителя у формуванні національно-культурної ідентичності?
- 1.4. На які проблеми формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості варто звертати увагу насамперед?
- 1.5. Які проблеми формування національно-культурної ідентичності в учнів 5—6-х класів неможливо вирішити сьогодні? Чому?
- 1.6. Яку допомогу ви хотіли б отримати в організації ефективного процесу формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків?
- 2.1. Які чинники формування національно-культурної ідентичності варто враховувати за сучасних умов?
- 2.2. На чому ґрунтується виховна діяльність сучасної сім'ї щодо формування національно-культурної ідентичності? Чого, на вашу думку, їй бракує?
- 2.3. Назвіть «+» і «-» сформованості чи несформованості національно-культурної ідентичності в учнів 5—6-х класів.
- 2.4. Яким чином молодші підлітки розуміють важливість національно-культурної ідентичності для себе?
- 2.5. Хто є для вас українцем із великої літери?
На Ваш погляд
- 3.1. Ідентичність — це...
- 3.2. Національно-культурна ідентичність — це...
- 3.3. Любов до Батьківщини...
- 3.4. Майбутнє України...
- 3.5. Відповідальність...
- 3.6. Обов'язок перед Батьківщиною...
- 3.7. Кожен громадянин України має право на...
- 3.8. Закони України гарантують...
- 3.9. Українська мова...
- 4.1. Бути українцем означає...
- 4.2. Як мають батьки долучати власних дітей до української культури?
- 4.3. Що заважає спілкуванню українською мовою?
- 4.4. Які є негативні та позитивні стереотипи щодо українців?
- 5.1. Чи повною мірою використовується потенціал позаурочної роботи у формуванні національно-культурної ідентичності молодших підлітків?
- 5.2. Що, на ваш погляд, у позаурочній діяльності найбільше сприяє формуванню національно-культурної ідентичності учнів 5—6-х класів?
- 5.3. Який ви маєте позитивний досвід у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків?
- 5.4. Які форми роботи ви найчастіше застосовуєте?
- 5.5. Які форми роботи вам найкраще вдаються?
- 5.6. У чому їх суть?
- 6.1. Чий педагогічний досвід ви ефективно використовуєте у формуванні національно-культурної ідентичності молодших підлітків?
- 6.2. Яка найцінніша педагогічна порада щодо формування в дітей національно-культурної ідентичності?
- 6.3. У якій книзі ви знайшли найцінніші поради щодо формування національно-культурної ідентичності в дітей?
- 6.4. Які вікові особливості молодших підлітків є найбільш значущими у формуванні національно-культурної ідентичності?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ № 1

Шановні батьки! Просимо вас узяти участь в анкетуванні. Виховання дітей є нашою спільною справою. Ваша думка допоможе покращити процес виховання. Ми цінуємо й поважаємо вашу думку. Дякуємо за співпрацю.

1. Як ви розумієте поняття „національно-культурна ідентичність“?
2. Як ви гадаєте, що можуть зробити батьки для формування національно-культурної ідентичності у власних дітей?
3. Яку допомогу від школи ви б хотіли отримати для формування національно-культурної ідентичності дітей?
4. Що, на ваш погляд, заважає формуванню національно-культурної ідентичності дітей у сім'ї?
5. Якою має бути державна політика щодо власних громадян і престижу бути українцем?
6. Що змінилось у вашому ставленні до України за роки незалежності?
7. Чого, на вашу думку, Україні вдалось досягти?
8. Які проблеми негативно позначаються на формуванні національно-культурної ідентичності?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ № 2

Шановні батьки! Просимо вас узяти участь в анкетуванні. Виховання дітей є нашою спільною справою. Ваша думка допоможе покращити процес виховання. Ми цінуємо й поважаємо вашу думку. Дякуємо за співпрацю.

1. Чи отожднюєте Ви себе з українським народом?
2. Із чим ви асоціюєте Україну?
3. Якою мовою послуговуєтеся в побуті?
4. Як ви долучаєте дитину до національної культури?
5. Якби від вас залежала нагорода „Герої України“, кому і за що ви її дали б?
6. Чи потрібно сьогодні формувати національно-культурну ідентичність у дітей? Чому?
7. Що може спричинити несформованість національно-культурної ідентичності?
8. Як можна подолати непатріотичне ставлення до Батьківщини?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ № 3

Шановні батьки! Просимо вас узяти участь в анкетуванні. Виховання дітей є нашою спільною справою. Ваша думка допоможе покращити процес виховання. Ми цінуємо й поважаємо вашу думку. Дякуємо за співпрацю.

1. Чи розповідали ви своїй дитині про Україну? Про предків? Про родину?
2. Як ви навчаєте своїх дітей любити Україну? Рідний край? Домівку?
3. Про яких видатних українців ви розповідали своїм дітям?
4. Чи розповідали ви дітям про те, чим славне ваше місто чи село?
5. Якими досягненнями українців ви пишаєтеся?
6. Яке майбутнє в Україні?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ № 4

Шановні батьки! Просимо вас узяти участь в анкетуванні. Виховання дітей є нашою спільною справою. Ваша думка допоможе покращити процес виховання. Ми цінуємо й поважаємо вашу думку. Дякуємо за співпрацю.

1. Які національні цінності ви вважаєте значимими? Чому?
2. Якою ви хочете виховати власну дитину?
3. Чи потрібно виховувати дитину на національному ідеалі?
4. До чого може призвести конфлікт національних та особистісних цінностей?
5. Як, на ваш погляд, слід здійснювати формування національно-культурної ідентичності в школі?
6. Чи є спільні форми роботи батьків і вчителів, спрямовані на формування національно-культурної ідентичності в дітей?
7. Яких українських традицій дотримують у вашій родині?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ №5

Шановні батьки! Просимо вас узяти участь в анкетуванні. Виховання дітей є нашою спільною справою. Ваша думка допоможе покращити процес виховання. Ми цінуємо й поважаємо вашу думку. Дякуємо за співпрацю.

1. Чи прагне ваша дитина більшої незалежності від дорослих? У чому це виявляється?
-

2. У чому має полягати свобода дитини вдома? У школі?
-

3. Як узгоджуються свобода й відповідальність у житті вашої дитини?
-

4. Чи має ваша дитина обов'язки вдома: постійні _____ ситуативні _____ жодних _____?

5. Які доручення ваша дитина виконує із задоволенням, а щодо яких протестує?
-

6. Як поводитьься ваша дитина, коли вас немає вдома?
-

7. Чи відрізняється поведінка вашої дитини вдома і в школі?
-

8. Чи був випадок, коли вашій дитині довелося приймати самостійне рішення? Які саме?
-

9. Наскільки ваша дитина не потребує вашої допомоги?
Завжди все робить сама
Звертається по допомогу лише, тоді, коли має труднощі
Потребує постійної підтримки
Чекає, щоб все зробили за неї

10. Чи вистачає вам знань, умінь і навичок у вихованні моральної самосвідомості ваших дітей?
-

11. Яку конфіденційну консультацію ви хотіли б отримати?
-

12. З яких питань ви відвідали б лекції й семінари, якби була нагода?
-

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ «НА ЯКОМУ МІСЦІ».

Дорогий друже! Перед тобою список понять, у яких відбито людські прагнення. Визнач, яке місце у твоєму житті вони посідають та навпроти кожного з них постав цифру, яка одночасно означала б пріоритетне місце. Наприклад, на першому місці в мене дружба, тому навпроти цього слова я ставлю цифру 1, на другому... тощо.

— збереження довкілля	— знання загальнолюдських моральних принципів і норм
— гроші	— життя за 10 заповідями
— доброта	— самоповага
— любов до рідного краю	— веселощі
— дружба	— милосердя
— задоволення	— успішність
— досягнення в спорті	— предмети розкоші
— досягнення в мистецтві	— любов близьких
— честь	— повага однокласників
— смачна їжа	— прагнення бути схожим на свій ідеал
— справедливість	— творчість
— гарний одяг, прикраси, взуття	— дотепність
— комунікабельність	— любов до природи
— розваги	— злагода
— відповідальність	— кохання
— майбутня доля України	— економічний розвиток держави
— родина	— культурний розвиток держави
— співчуття	— престиж
— почуття власної вищості	— можливість купувати все, що заманеться
— рідна домівка	
— упевненість у собі	
— чуйність	
— розум	

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ «УКРАЇНА Й УКРАЇНЦІ».

Дорогий Друже! Запрошуємо тебе взяти участь в анкетуванні. Сподіваємося, що тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру й відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Із чим у тебе асоціюється Україна?
2. Як можна характеризувати українців?
3. Якими бачать українців інші народи?
4. Чим мають пишатися українці?
5. Що потрібно для того, щоб Україна зайняла гідне місце серед європейських держав?
6. Що негативно позначається на іміджі нашої країни?
7. Що потрібно зробити українцям, щоб наша країна стала ще кращою?

АНКЕТА ДЛЯ УЧНІВ «УКРАЇНСЬКИЙ ВИБІР».

Дорогий Друже! Запрошуємо тебе взяти участь в анкетуванні. Сподіваємося, що тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру й відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Що має робити народ, щоб не зникнути й не стати частиною іншого народу?
2. Які мету й завдання перед собою має ставити український народ?
3. Про що завжди мають пам'ятати українці?
4. Які національні інтереси мають об'єднувати всіх українців?
5. Хто для тебе є національним героєм і чому?
6. Що для тебе Україна, якщо сказати одним реченням?

**ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ УЧНІВ
«ЯКА МОЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ?»**

Дорогий Друже! Запрошуємо тебе взяти участь в анкетуванні. Сподіваємося, що тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру й відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

№	Запитання	Так	Швидше так	І так, і ні	Швидше ні	Ні
1	Я люблю свій народ, але й цікавлюсь життям інших народів					
2	Я хотів би мати іншу національність і мешкати в іншій країні					
3	Права нації вищі, ніж права окремої людини					
4	Спілкування з іншими етносами й народами, як правило, призводить до непорозумінь					
5	Я байдужий до долі свого народу чи нації					
6	Я із задоволенням спілкуюся з представниками різних націй та етносів					
7	Я вважаю, що мій народ більш талановитий та обдарований, аніж інші					
8	Я ніколи не задумувався про роль українського народу у світі					
9	Я завжди спілкуюся українською мовою					
10	Мене не цікавить українська культура й історія					
11	Україна повинна бути лише для українців					
12	Я соромлюся бути українцем					
13	Людина є найвищою цінністю нації					
14	Усі народи й етноси, що мешкають в Україні складають український народ					
15	Я розмовляю українською мовою лише в школі					